

DIDAKTIČKI PROBLEMI SEMINARA U IDEOLOŠKOM OBRAZOVANJU STAREŠINA

Vaspitno-obrazovni rad u JNA je veoma raznovrstan, intenzivan i dinamičan. On se zasniva i stalno razvija na dijalektičkoj sintezi savremene andragoške teorijske misli i bogatstvu vaspitno-obrazovne prakse. Time se odlikuje i ideološko obrazovanje starešina. U organizaciji i izvođenju koriste se raznovrsni oblici i postupci, naročito oni čijom se racionalnom i celishodnom primenom postižu optimalni vaspitno-obrazovni efekti. Međutim, svi oblici nemaju podjednaku primenu i obrazovno-vaspitnu vrednost. U Uputstvu o ideološkom obrazovanju starešina se, pored ostalog, kaže:

»Osnovni oblik ideološkog obrazovanja je individualan rad starešina... Očito je da je od kolektivnih oblika najpogodniji i najcelishodniji seminar koji uz solidan i intenzivan individualni rad obezbeđuje postizanje najoptimalnijih rezultata u ideološkom obrazovanju starešina. Na ovakve oblike moramo se orijentisati i zbog toga što se ne mogu za svaku debatnu grupu obezbediti kvalifikovani predavači i konsultanti«.

Seminar, kao složen organizacioni oblik, uključuje i razne druge postupke, oblike i metode nastavnog (obrazovnog) rada. Za razliku od onih u redovnom školskom nastavnom procesu, seminari u ideološkom obrazovanju starešina pružaju veće mogućnosti za slobodniji i elastičniji rad (izbor gradiva, učesnika, vremena, trajanja, oblika, metoda i sl.). Seminarom treba postići da učesnici samostalnim i aktivnim radom stiču znanja, razvijaju smisao, sposobnost i naviku za kritički način mišljenja i stvaralački način rada. Samo pod tom pretpostavkom biće u stanju da pravilno ocenjuju pojave, tendencije i društvenu praksu, da pravovremeno uočavaju ono što je novo i progresivno, da, uporedo s tim, razvijaju stavove, navike i druge pozitivne osobine svoje ličnosti.

Nastavnik u toku seminara, naročito nekih vrsta i tipova, ima drukčiju ulogu nego u drugim organizacionim oblicima nastavnog (obrazovnog) rada. On se sve više javlja kao organizator, koordinator, konsultant i voditelj obrazovnog procesa, a sve manje kao predavač.

Seminar pruža optimalne uslove za dinamiku rada i integraciju svih činilaca (učesnika¹-voditelja — nastavnika-gradiva). U odno-

¹ Pojam učesnik se upotrebljava za polaznike seminara.

su na neke druge organizacione oblike (nastavni čas) seminar zahteva veća prethodna znanja i iskustva učesnika, njihovu intenzivniju aktivnost i samostalnost, omogućava dimaničniju i raznovrsniju primenu metodičkih postupaka. Seminar traje duže, pa zahteva više vremena za organizaciju i pripremu i mnogo veću sposobnost i umešnost voditelja i nastavnika.

Seminar se u nekim našim vojnim školama shvata i definiše kao oblik proveravanja znanja. Težište se stavlja na proveravanje i ocenjivanje znanja, veština i navika, umesto na produbljivanje i usavršavanje. To potvrđuju i podaci ankete.² Oko 54% ispitanika je odgovorilo da je težište na seminaru bilo na proveravanju, a ne na sticanju znanja. Takvo shvatanje seminara, njegovog mesta i uloge u nastavnom procesu je neprihvatljivo i neodrživo sa stanovišta teorije i prakse obrazovnog rada.

Sasvim je prirodno što će specifični uslovi obrazovanja u JNA zahtevati izbor i primenu vrsta i tipova seminara koji pružaju najbolje mogućnosti za postizanje uspeha.

Podela seminara na vrste zavisi i od toga da li se učesnici nalaze na radnom mestu, kakav im je smeštaj (internatski ili eksterni), koliko seminar traje, kada se održava (u radnom ili slobodnom vremenu) i sl.

Sa psihološkog i didaktičkog stanovišta najviše obećavaju seminari koji se održavaju u radnom vremenu, jer su učesnici oslobođeni obaveza na radnom mestu. Ako se seminari organizuju u slobodnom vremenu, moraju se imati u vidu i realno proceniti psihofizičke mogućnosti učesnika. Naime, teško je pretpostaviti da će učesnici nakon radnog vremena biti u stanju da aktivno i uspešno učestvuju u poslepodnevnom ili večernjem seminaru, naročito kada traje 4—5 časova. Organizacija seminara u takvim uslovima opravdana je više sa ekonomskog nego sa psihološkog i didaktičkog stanovišta. Da bi se zadovoljili psihološko-didaktički i ekonomski zahtevi, obično se nađe kompromis, pa se seminari održavaju delom u radnom, a delom u slobodnom vremenu.

S obzirom na smeštaj učesnika seminari se dele na internatske i eksterne. Oba načina se u nas primenjuju. Internatski način smeštaja ima značajne prednosti, jer omogućava bržu i potpuniju integraciju učesnika, racionalnije korišćenje vremena za rad i odmor, pruža bolje uslove za „nastavak” rada seminara u slobodnom vremenu (neformalne diskusije) itd. Prema trajanju, seminare delimo na kratkotrajne, sedmične i dugotrajne. U ideološkom obrazovanju starešina najčešći su kratkotrajni seminari. Tok sedmičnih i dugotrajnih seminara može da bude kontinuiran (u jednom intervalu) ili diskontinuiran (u dva i više nastavaka). Redi je ovaj drugi način.

Radno vreme za učesnike seminara koji se oslobađaju poslova na radnom mestu traje najčešće 5 do 6 časova, a 2 do 3 časa za one koji imaju puno ili skraćeno radno vreme. Taj zahtev se retko poštuje, pa radno vreme na seminarima iznosi i po 10 do 12 časova. Ako

² Anketirano je 300 slušalaca i učesnika seminara Političke škole JNA.

seminari traju po nekoliko dana, nije teško zaključiti kakvi su obrazovno-vaspitni efekti kod takvog tempa rada i opterećenja učesnika.

Prema ciljevima, zadacima, sadržaju, strukturi i toku seminara, kao i broju, profilu, znanju, iskustvu i ulozi učesnika, te mestu i ulozi voditelja, razlikujemo više tipova seminara, od kojih su najpoznatiji: predseminar, informativni, formativni, instruktivni, specijalni i ciklusni seminar.

Informativni seminar je jedan od najfrekventnijih oblika u ideološkom obrazovanju. Njegovo mesto i uloga su determinisani stalnim, rastućim obrazovnim potrebama i značajem, karakterom i dinamičnošću sadržaja.

Cilj seminara je, pre svega, da se starešine upoznaju sa novim sadržajem, prošire i sistematizuju znanja iz određenih oblasti i razviju želju i interes za daljim obrazovanjem.

„*Formativni*” seminar takođe nalazi primenu u ideološkom obrazovanju starešina. Obično se organizuje kada učesnici poseduju određena znanja koja treba podići na veći stepen, učvrstiti i sistematizovati do te mere da se starešine osposobe za određene uloge. Stoga ti seminari obuhvataju znatno užu problematiku, ali je temeljitije, dublje i svestranije obrađuju.

Instruktivni seminar se isto tako održava u slučajevima kada određeni broj starešina treba pripremiti za organizatore, nastavnike i voditelje seminara i drugih oblika obrazovnog rada.

Po metodičkim zahtevima dosta je blizak formativnom seminaru. Ovaj seminar ima niz prednosti, jer učesnike stavlja u slične uslove i situacije u kojima će se naći kao budući organizatori i izvođači ideološkog obrazovanja. S obzirom na namenu, instruktivni seminar mora da bude ogledan u svim komponentama i dimenzijama. Samo u tom slučaju može da ispuni svoju funkcionalnu i didaktičko-metodičku ulogu.

Nakon instruktivnog seminara i njegove analize može da sledi čitav niz poboljšanih, sličnih ili istovrsnih seminara, koji se mogu organizovati na dva načina: kao sukcesivni i kao simultani niz.

Sukcesivni niz pruža povoljnije uslove za unapređenje ideološkog obrazovanja, jer se iskustva prethodnih seminara koriste u organizaciji sledećih. Međutim, ovakav način traži i mnogo više vremena pa je manje ekonomičan. Simultani način se odlikuje ekonomičnošću, ali zaostaje u odnosu na zahteve koji se odnose na unapređenje obrazovnog procesa. Zato u praksi nailazimo i na izvesne kombinacije u načinu organizovanja ovih seminara.

Mnogi izvori potvrđuju konstataciju da seminar postaje sve tipičniji oblik ideološkog obrazovanja starešina. O tome govore i podaci u sledećoj tabeli:

jedinica	održano seminaru u toku 1966/67. god.	
	u ideološkom obrazovanju	u vojnostručnom obrazovanju
A	5	1
B	3	2
C	2	2
D	4	—
E	8	2
ukupno	22	7

Razlike u korištenju seminaru mogu se objasniti sledećim činjenicama: prvo, seminar u ideološkom obrazovanju ima veću tradiciju, a u organizaciji su stečena veća iskustva; drugo, odgovarajući sadržaji ideološkog obrazovanja mogu se uspešnije obrađivati primenom ovog oblika obrazovnog rada.

Navedeni podaci govore i o tome da se seminar različito shvata i primenjuje i u sistemu ideološkog obrazovanja. Razlike u tom pogledu su očite u slučajevima jedinica „C” i „E”. Pošto se radi o jedinicama istog ranga, sa istim ili sličnim mogućnostima i potrebama, divergentna praksa se može objasniti samo subjektivnim činjenicama. Takvu praksu potvrđuju i podaci ankete. Naime, oko 20% starešina (ispitanika) je istaklo da u poslednje dve godine nisu prisustvovali nijednom seminaru.

Navedeni podaci nas upućuju i na druga razmišljanja i zaključke. Ovo tim pre kada znamo da se ponegde seminarom nazivaju i drugi oblici rada, kao što su sastanak, savetovanje, konferencija i sl. To znači da se moraju učiniti dalji naponi da se seminar usavrši i postane još efikasniji oblik obrazovnog i nastavnog rada u jedinicama i ustanovama.

PRIPREMA I ORGANIZACIJA SEMINARA

Priprema i organizacija su bitne pretpostavke toka i uspeha seminaru. One moraju zahvatiti sve činioce, sve faze i komponente. Praksa je pokazala da su već na samom početku propali loše i na brzinu pripremani seminaru.

U pripremi i organizaciji seminaru mora se početi od njegove koncepcije i kao najvažnije razmotriti:

- tip seminaru, cilj, zadatke i sadržaj (program);
- profil učesnika;
- trajanje (broj časova, dana);
- izbor i primenu nastavnih oblika, metoda i sredstava;
- literaturu i ostali materijal;
- materijalno-tehničke uslove (prostorije i sl.).

Na osnovu temeljitog i svestranog poznavanja obrazovnih potreba moguće je odabrati odgovarajući tip i odrediti koncepciju seminara. Ukoliko nije uočena korelacija obrazovnih potreba i tipa seminara, organizacija će biti promašena, jer ostale mere neće dati adekvatne rezultate.

Međutim, ipak se manje greši u izboru tipa seminara, a mnogo više u određivanju i formulisanju ciljeva, zadataka i sadržaja (plana i programa). Obično se definišu nepotpuno ili neprecizno, pa se ne-realno određuju sadržaji, planovi i programi. Greši se naročito u tome što se u program unose nepotrebni i necelishodni obrazovni sadržaji. Neki sadržaji po karakteru, vrsti i obimu nisu prilagođeni cilju i vremenu trajanja seminara ni sastavu učesnika. To govore i podaci pomenute ankete. Tako je, na primer, 26,9% učesnika seminara odgovorilo da im je sadržaj seminara bio poznat, 53,1% delimično poznat; 20,1% da im je bio nepoznat. I drugi podaci to potvrđuju. Na pitanje: Koliko je sadržaj seminara bio prilagođen nivou učesnika? — 36,6% upitanih je odgovorilo da je taj zahtev bio ispunjen na svim seminarima, 51,2% na većini seminara, a 24,2% ni na jednom seminaru.

Određivanje profila učesnika je u neposrednoj vezi sa prethodnim razmatranjem. Potrebna pažnja o ovom problemu se vodi pri organizovanju formativnih i, naročito, instruktivnih seminara. Međutim, kada su u pitanju ostali, naročito informativni seminari, onda je sasvim heterogen u svim pravcima i dimenzijama (obrazovna struktura, iskustva, funkcije, činovi itd.).

Sasvim je prirodno što seminari sa ujednačenim sastavom omogućuju veću aktivnost učesnika i bolji uspeh. Međutim, nije dovoljno odrediti odgovarajući sastav učesnika i uskladiti program sa njihovim mogućnostima i obrazovnim potrebama, nego je, veoma značajno i to, kako obezbediti intenzivnu aktivnost u pripremi i, posebno, u radu seminara.

Ovaj zahtev je moguće ostvariti ako se učesnicima postave konkretni zadaci u pripremi seminara. U vezi s tim moguća su različita rešenja:

- da se svim učesnicima postave isti zadaci, s tim što ih rešavaju pojedinačno i samostalno;
- da se postave različiti zadaci, prilagođeni njihovim mogućnostima, sposobnostima i ličnim afinitetima;
- da se zadaci postave grupno, a ne pojedincima. I u ovom slučaju moguća su različita rešenja. Naime, grupe mogu da dobiju iste ili različite zadatke.

U prva dva slučaja radi se o učesnicima koji su osposobljeni za samostalan rad, a u trećem se tek pripremaju za takvu ulogu. U pripremi učesnika za seminar najčešće se primenjuje kombinacija ovih i sličnih varijanti.

Izbor i primena nastavnih oblika, metoda i sredstava je zadatak svih učesnika, naročito nastavnika i rukovodilaca seminara. Nastavnici treba da ispolje punu samostalnost i inicijativu u izboru, pripremi i primeni metodičkih postupaka. U planu i programu semi-

nara određuju im se samo osnovni didaktičko-metodički pravci i zahtevi.

U pripremi treba obezbediti određene uslove da bi se mogli realizovati odgovarajući metodički postupci. Tako, na primer, nemoguće je koristiti metodu demonstracije, naročito neke varijante, ukoliko nisu obezbeđena potrebna nastavna, tehnička i pomoćna sredstva. Isto tako izlišno je predvideti grupni rad i diskusije u malim (odvojenim) grupama ako nema prostorija.

Pripremu i organizaciju seminara mogli bi zaključiti podacima, pregledima i tabelama, zasnovanim na analizama i odgovorima ispitanika. Na osnovu frekvencije odgovora utvrđeni su rangovi nekih didaktičkih problema u pripremi i organizaciji seminara.

Tabela br. 2

vrsta problema	Rang
izbor tipa, definisanje cilja i sadržaja (programa) seminara	I
priprema rukovodstva, nastavnika i učesnika	II
sastav i prethodna znanja učesnika	III
motivacija, interesovanje i aktivnost učesnika	IV
obezbeđenje dovoljnog i povoljnog vremena	V
obezbeđenje nastavnih i tehničkih sredstava	VI
obezbeđenje literature	VII
prethodno upoznavanje učesnika sa planom i programom	VIII
obezbeđenje podesnih prostorija	IX

Prethodno razmatranje i ocene o didaktičkim problemima u pripremi seminara uglavnom se podudaraju sa odgovorima i mišljenjima anketiranih.

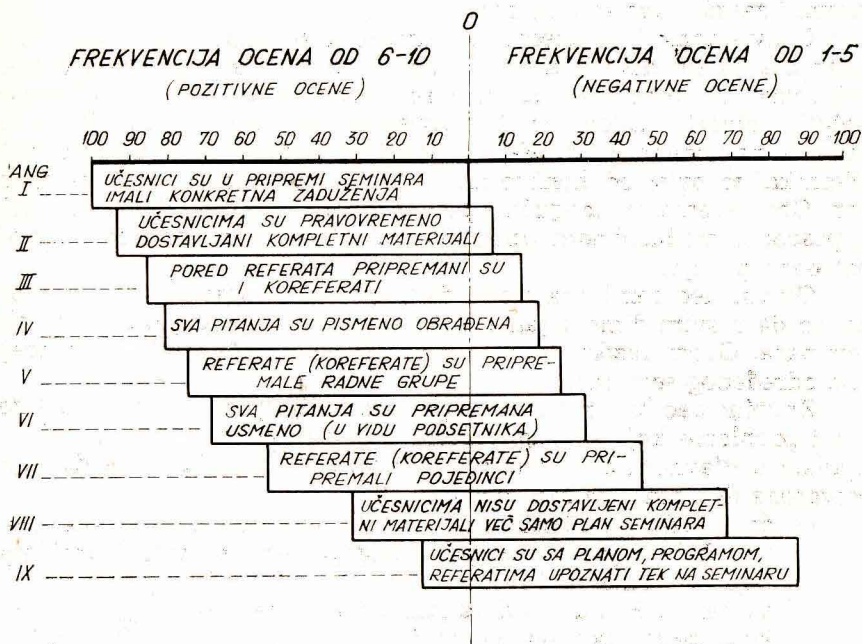
Od njih je traženo da poenima od 1 do 10 ocene didaktičku vrednost metodičkih postupaka. Na osnovu frekvencije i raspodele njihovih odgovora sastavljen je sledeći histogram:

Histogram pokazuje da je većina ispitanika metodičke postupke, osim poslednja dva slučaja, ocenila pozitivno (poenima od 6 do 10). Takvo vrednovanje i rangiranje pokazuje didaktičku zrelost većine učesnika u anketi.

Svaki seminar treba da ima rukovodstvo ili rukovodioca (voditelja). Bolje je, ipak, da organizacijom i pripremom rukovodi grupa nego pojedinac, što se reguliše planom i rasporedom (poslovníkom) seminara, odnosno naredjenjem komande, ustanove.

Rukovodstvo mora da bude sastavljeno od kvalifikovanih u stručnom i didaktičko-metodičkom smislu iskusnih starešina. Pored rukovodstva mogu se formirati i radne grupe, timovi, ekipe, komisije od nastavnika, konsultanata i učesnika seminara. Oni će zajedno sa rukovodstvom raditi na izradi plana seminara (plana, programa, teza, referata, koreferata, upitnika i sl.). Nakon uvodnog sastanka

i podele uloga i zadataka grupe rade na posebnim zadacima i pripremaju kompletan elaborat o seminaru. Zatim se ponovo sastaju da bi usaglasile mišljenja i usvojile nacrt plana, programa, referata, teza, toka i organizacije seminara. Nakon prve redakcije materijali se dostavljaju svim učesnicima da i oni dadu svoje primedbe. Na kraju se vrši konačna redakcija i materijali se dostavljaju svim pojedincima koji će u bilo kom svojstvu učestvovati na predstojećem seminaru. Ovo se, istina, u svim slučajevima ne može do kraja ostvariti. Međutim, bez obzira da li će priprema biti ovakva ili nešto drugačija (duža ili kraća) uvek mora da obezbedi najvažnije uslove za uspešan rad seminara.

Veoma je značajno napomenuti da se učesnicima, nastavnicima, konsultantima na vreme dostave materijali. Naime, mora se voditi računa o tome da li je od najave do početka rada seminara ostavljeno učesnicima dovoljno vremena za pripremu. Prema podacima iz ankete, rukovodstva seminara ovom zahtevu nisu poklonila potrebnu pažnju. Na pitanje: „Navedite prosečno vreme od najave seminara do njegovog izvođenja” — anketirani su odgovorili: 29,2⁰/₁₀₀ da iznosi 1—3 dana, 49,8⁰/₁₀₀ da je to vreme od 3 do 5 dana, a 21⁰/₁₀₀ da je 5—7 dana. Iako je 70⁰/₁₀₀ izjavilo da se pripremni period kreće od 3 do 7 dana, ipak je relativno visok procenat onih koji tvrde da to vreme traje 1—3 dana. U tako kratkom vremenu učesnici se ne mogu solidno pripremiti, što se mora negativno odraziti na uspeh seminara.

On predstavlja sintezu svih prethodnih faza. Prema tome, priprema, tok i analiza seminara stoje u stalnom i dinamičnom odnosu, te se nijedna od njih ne sme potceniti ni preceniti.

Na tok i strukturu (kompoziciju) seminara utiču mnogi činioci, kao što su: tip, cilj, zadaci i sadržaj seminara, sastav i prethodna znanja učesnika i njihov broj, trajanje seminara, nastavni oblici i metode, materijalno-tehnički uslovi (prostorije) i sl. O svim ovim momentima mora se voditi računa kada se odlučujemo za odgovarajuću strukturu seminara.

Opšta shema strukture seminara obuhvata sledeće faze: uvod, glavni i završni deo sa analizom.

U uvodnom delu učesnici se uvode u seminar i upućuju u sva pitanja koja im nisu bila objašnjena ili nisu bila regulisana u toku priprema. U ovom delu učesnici se upoznaju kako bi se od samog početka stvorili uslovi za što uspešniji zajednički rad. Da li će uvodne napomene prethoditi ili slediti međusobnom upoznavanju učesnika, to ovisi od konkretnih uslova u kojima se održava seminar. Oba rešenja su moguća i prihvatljiva. Međutim, uvodnom delu i, posebno, međusobnom upoznavanju učesnika ne obraća se uvek potrebna pažnja.

Glavni deo seminara treba da bude tako organizovan i komponovan da u svim dimenzijama obezbedi ostvarenje ciljeva i zadataka seminara. Ovom fazom se, u stvari, izražava i konkretizuje koncepcija određenog seminara.

Završni deo treba da omogući jasan i potpun odgovor na pitanja i probleme koji su nagovešteni u uvodu, a razrađivani i objašnjavani u glavnom delu seminara. Zato u ovom delu treba da budu ostvarena dva osnovna zahteva:

- da u vidu određenih stavova, objašnjenja i zaključaka učesnici dobiju jasne i potpune odgovore na pitanja i probleme koji su razmatrani na seminaru;
- da se, na kraju, izvrši analiza toka i rezultata seminara kako bi se stekla nova iskustva.

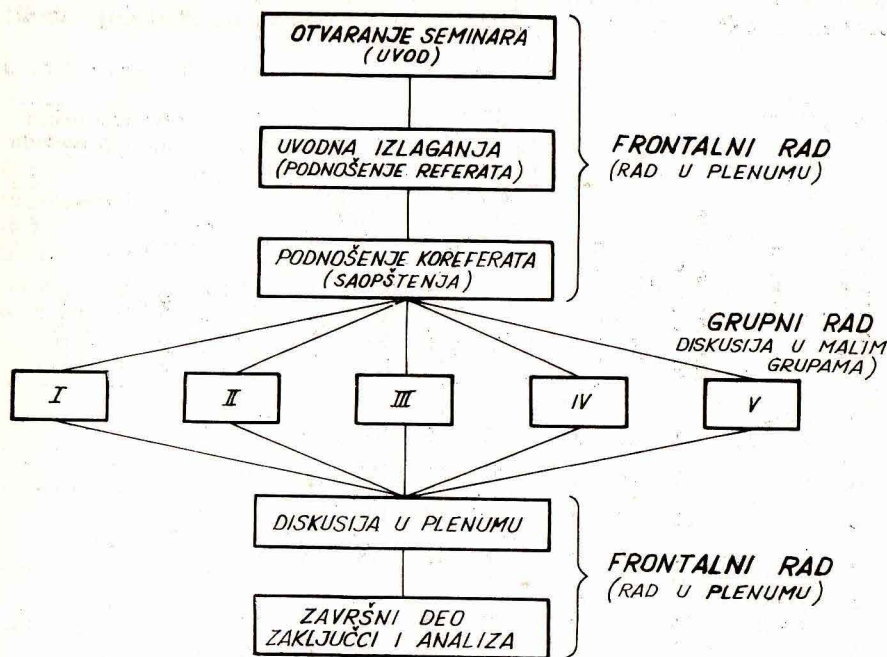
Međutim, praksa pokazuje da se na ovaj zahtev zaboravlja, pa se organizatori seminara lišavaju značajnog sredstva za unapređenje seminara i drugih oblika ideološkog obrazovanja starešina.

Slične, ili malo modifikovane, izgledale su i strukture seminara u sledeća dva slučaja:

Prvi primer: struktura seminara na kome se izučavala tema: *Privredni i društveni aspekti reforme* imala je ovakav tok:

- a) voditelj je otvorio seminar i pri tome istakao njegov cilj i tok i ulogu učesnika;
- b) dva nastavnika (u tandemu) su održala predavanja na osnovu pitanja koja su učesnici uputili u toku pripreme seminara;
- c) nastavnici su pred učesnike postavili određene probleme;
- d) radi razmatranja tih problema auditorij se podelio u više malih grupa (5—7 učesnika u svakoj grupi);

- e) na kraju diskusije grupe su formulisale stavove, zaključke i sporna pitanja za zajedničku diskusiju;

Načelna shema strukture seminara

- f) u zajedničkoj diskusiji konfrontirani su stavovi i mišljenja grupa, naročito o spornim pitanjima;
- g) u završnoj fazi izvršena je analiza toka i rezultata seminara.

Drugi primer: struktura seminara na temu: *Vodeća uloga saveza komunista u JNA*:

- rukovodilac seminara je dao samo uvodne napomene, u kojima je istakao cilj i tok seminara;
- pošto su učesnici u toku pripreme dobili referate (napisane materijale), prešlo se odmah na diskusiju;
- na osnovu diskusije u malim grupama i plenumu grupa predavača je, u vidu panela, dala objašnjenja o spornim pitanjima;
- na kraju su sumirani rezultati, usvojeni zajednički stavovi i izvršena metodička analiza seminara.

Ovi primeri pokazuju da je težište aktivnosti bilo na učesnicima seminara, što je i razumljivo kada se radi o navedenim problemima.

Seminar kao oblik nastavnog i obrazovnog rada pretpostavlja i imperativno zahteva didaktičke uslove i metodičke postupke kojima se stalno podstiče i razvija puna aktivnost učesnika i obezbeđuju

optimalni obrazovno-vaspitni rezultati. Zato se može reći da su motivacija, interesovanje i aktivnost učesnika u korelativnom odnosu sa metodičkim postupcima koji se primenjuju u obrazovnom procesu u toku seminara. O tome govore i podaci na sledećoj tabeli:

Tabela br. 3

odabrani slučajevi seminara	tip seminara	trajanje seminara (u časovima)	broj učesnika	broj nastavnika i voditelja	kako su koristili predviđeno vreme u procentima		zastupljenost nastavnih obuka u procentima			primena nekih nastavnih metoda				
					učesnici	voditelji i nastavnici	frontalni	grupni	individualni	usmeno izla. i izla. u vidu ref.		diskusija	u plenumu u malim grupama	met. demokrat.
										nastavnici	učesnici			
A	informativni	8	30	2	25	75	100	—	—	*	*			
B	„	10	30	2	20	80	100	—	—	*	*	*		
C	„	12	35	3	23	67	100	—	—	*	*	*		
D	„	14	40	3	38	64	76	24	—	*	*			
E	formativni	14	16	3	36	64	100	—	—	*	*	*		
F	„	16	17	3	37	63	100	—	—	*	*	*		
G	„	17	17	3	41	59	87	13	—	*	*	*	*	*
H	„	18	20	2	38	62	60	15	25	*	*	*	*	*
I	instruktivni	15	16	2	40	60	71	25	4	*	*	*	*	*
J	„	16	19	3	25	75	100	—	—	*	*	*		

Podaci u tabeli pokazuju da je u svim navedenim slučajevima dominirala angažovanost nastavnika i voditelja seminara. To se najbolje vidi u slučaju seminara „B”, gde je angažovanje voditelja i nastavnika bilo četiri puta veće nego učesnika.

Kada se uzmu u obzir svi navedeni slučajevi, izlazi da su voditelji i nastavnici koristili prosečno skoro dva puta više vremena nego učesnici. Ovakav odnos je donekle razumljiv kada su u pitanju neki informativni seminari, ali ne i kada je reč o formativnim i instruktivnim seminarima. Istina, u slučajevima „G”, „H” i „I” aktivnost učesnika se približavala optimalnim zahtevima.

Takve razlike u aktivnosti su u velikoj meri posledica određenih shvatanja i primene metodičkih postupaka na seminaru. Korelacija između aktivnosti učesnika i odgovarajućih metodičkih postupaka je očigledna u svim navedenim slučajevima.

Takva aktivnost nastavnika, odnosno učesnika, determinisana je i primenjenim nastavnim oblicima, što se vidi iz tabele. Frontalni

oblik rada bio je zastupljen u svim seminarima, a grupni i individualni samo u pojedinim slučajevima. Naime, u zajedničkom (frontalnom) radu racionalnije se koristi prisustvo pojedinih stručnjaka i predavača. Ali, premda je ekonomičniji i efikasniji, naročito na informativnim seminarima i onim sa manjim brojem časova, ipak se to ne može apsolutizirati za sve slučajeve, tipove i vrste seminara.

Sasvim je razumljivo što se individualni rad retko koristi, jer on dolazi u obzir na seminarima koji duže traju. Tada učesnici samostalno izučavaju određene probleme, pripremaju podsetnike, saopštenja o proučenoj literaturi, sastavljaju koreferate i sl. U stvari, pripremaju se za učešće u kolektivnim oblicima rada. Međutim, individualni rad je tipičniji oblik ideološkog rada u pripremi i nakon održavanja seminara. To znači da se individualni rad i seminar međusobno pretpostavljaju i prožimaju, Naime, ne može biti dobrog i uspešnog seminara bez intenzivnog prethodnog i naknadnog individualnog rada. Time se istovremeno potvrđuje da obrazovanje i samobrazovanje čine jedinstven proces. Samo se tako može govoriti o savremenom obrazovanju i nastavi.

Iz podataka se može zaključiti da su i metode usmenog i referatskog izlaganja nastavnika i diskusije (u plenumu) bile zastupljene u svim odabranim slučajevima. Izlaganje (usmeno i referatsko) učesnika bilo bi zastupljeno samo u dva slučaja. Sigurno je da to ne zadovoljava, pogotovo kada se radi o nekim tipovima i vrstama seminara. Kao što se iz tabele vidi, metoda diskusije je bila zastupljena u svim navedenim slučajevima, ali ona se odvijala većinom u plenumu, a izuzetno u malim grupama. Diskusija u malim grupama poklapa se sa primenjenim grupnim oblicima rada. Mada to nisu isti pojmovi, ipak među njima postoji značajna korelativnost i uslovljenost.

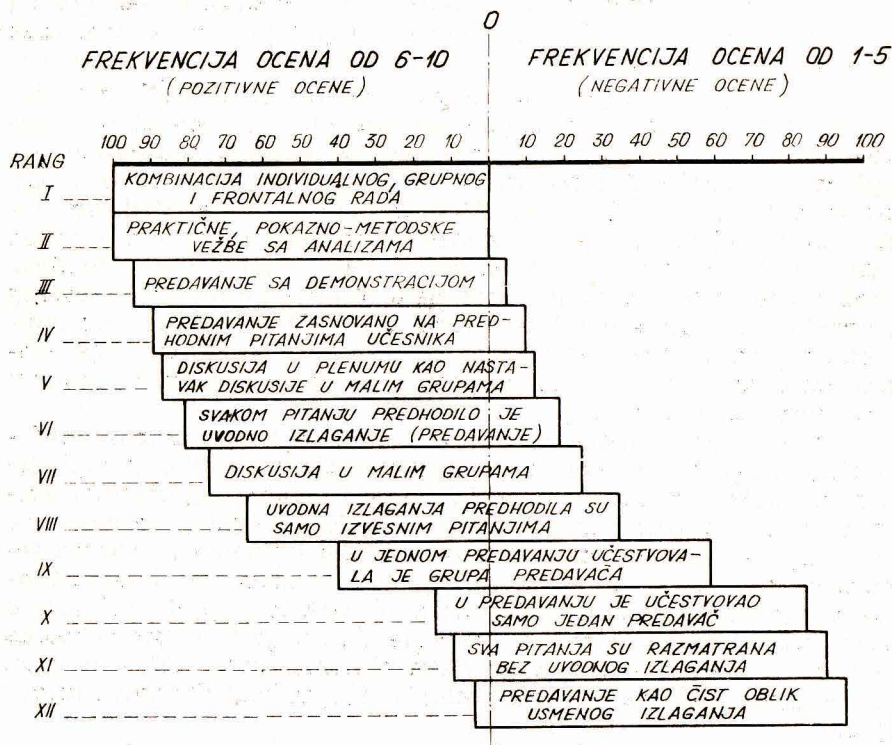
Iako se i u ideološkom obrazovanju starešina očiglednosti poklanja pažnja, podaci nas ne uveravaju da se poštuje i primenjuje u svim slučajevima. Bez obzira na izvesnu specifičnost sadržaja ideološkog obrazovanja, zrelost, iskustva i intelektualne sposobnosti starešina teško je verovati da se na određenim seminarima nije mogla primeniti metoda demonstracije, odnosno, neke varijante.

Naime, dešava se da se i teme (ekonomske) koje po prirodi traže primenu nastavnih sredstava (tabele, dijagrami, grafikoni, sheme, skice, dijapozitivi, filmovi i sl.) obrađuju na verbalan način. U većini slučajeva nisu u pitanju objektivni uzroci (nedostatak nastavnih, tehničkih i pomoćnih sredstava), već u, prvom redu, subjektivne slabosti, neshvatanje uloge i značaja očiglednosti. Naravno da psihološki i didaktički nije opravdana ni druga krajnost — preterana i necelishodna primena nekih nastavnih sredstava. Takva praksa vrlo lako se može pretvoriti u formalizam, pa čak i u vulgarizaciju obrazovnog rada sa starešinama.

U sledećem histogramu videće se kako su ispitanici vrednovali neke od metodičkih rešenja (postupaka) koja se primenjuju na seminarima ideološkog obrazovanja starešina.

Iako je teorijski neopravdano apsolutizovati bilo koji metodički postupak, ipak neki od njih imaju, naročito u ideološkom obrazo-

vanju starešina, specifične didaktičke vrednosti. Sa tog stanovišta treba i posmatrati vrednovanje i rangiranje navedenih metodičkih postupaka u ovom histogramu.

Rukovođenje seminarom je složeno i značajno didaktičko-metodičko pitanje. U vođenju seminarara može se dogoditi da:

a) seminar, zbog nepripremljenosti ili neumešnosti voditelja, ne teče prema zamišljenom planu (satnici) i da u nekim fazama poprimi stihijske tendencije. Usled toga mogući su veći ili manji poremećaji celokupne koncentracije i kompozicije seminarara, čime se dovodi u pitanje i njegov uspeh;

b) voditelj toliko dominira da ostali učesnici ne mogu ispoljiti iole značajniju aktivnost. Najgrublji i najnedemokratičniji su oni slučajevi kada voditelj stalno upada u reč, „secka” i prekida diskusiju, diriguje njome umesto da je usmerava; kada zaključuje raspravu o određenom pitanju znatno ranije nego što se izjasnila većina učesnika itd. Ovakvim načinom rukovođenja narušavaju se osnovni didaktički zahtevi seminarara koji u nastavnom radu, posebno u ideološkom obrazovanju starešina, pretpostavljaju stalnu i dinamičnu aktivnost i borbu mišljenja učesnika;

c) voditelj dobro i uspešno obavlja svoju funkciju u rukovođenju seminarom. Pod dobrim vođenjem podrazumevamo da

— voditelj ovlada celokupnom koncepcijom i kompozicijom seminarara (ciljem i zadacima, sadržajem, organizacijom, strukturom i metodikom vođenja);

— stvaranjem optimalnih uslova i atmosfere stalno podstiče i omogućava punu aktivnost i borbu mišljenja među učesnicima;

— demokratskim i racionalnim postupcima usmerava rad seminarara na ključne, suštinske probleme;

— stvori uslove da se na seminaru objasne sva pitanja predviđena programom, a, po mogućnosti, i ona koja su učesnici postavili na seminaru.

To znači da se u svim fazama seminarara mora polaziti od odgovarajućih logičkih, psiholoških, didaktičko-metodičkih i socioloških zahteva. Naime, sve te zahteve treba posmatrati u njihovom dijalektičkom jedinstvu. Samo se tako mogu očekivati optimalni rezultati u organizaciji i izvođenju seminarara i drugih oblika ideološkog obrazovanja starešina.

Kapetan b. b.
Šime ŽIVKOVIĆ